

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Γιάννης Βαρουφάκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αξιολόγηση του πανεπιστημιακού έργου αναδεικνύει σημαντικές έννοιες, αλλά και πρακτικά προβλήματα, τα οποία απασχολούν για τουλάχιστον δύο αιώνες την Πολιτική Οικονομία. Κι όμως: ο δημόσιος διάλογος περί αξιολόγησης διεξάγεται ερήμην της Πολιτικής Οικονομίας! Το άρθρο τούτο (α) εμπλουτίζει την συζήτηση περί πανεπιστημιακών αξιών επιστρέφοντάς την στο πεδίο της Πολιτικής Οικονομίας, και (β) παρουσιάζει μια πρόταση η οποία προκύπτει φυσιολογικά από αυτήν την θεωρητική «επιστροφή».

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΟ

Όταν «μετρούμε» την Φύση, εκείνη δεν αλλάζει τους νόμους που την διέπουν. Όταν παραδείγματος χάρη καταγράφουμε την ετήσια βροχόπτωση στο Σουφλί ή την μέση θερμοκρασία στη Σούδα, ο καιρός δεν «αντιδρά» σε αυτήν μας την μέτρηση. Συνεπώς, το χειρότερο που μπορεί να συμβεί αν ο μετεωρολόγος χρησιμοποιήσει κακή μεθοδολογία ή ελαττωματικά όργανα είναι μια εσφαλμένη μέτρηση: τα καιρικά φαινόμενα, ευτυχώς, δεν θα επηρεαστούν.

Όταν όμως «μετράμε» τον άνθρωπο, ιδίως όταν σκοπεύουμε να τον τιμωρήσουμε ή να τον επιβραβεύσουμε στη βάση αυτής της μέτρησης, τότε η μέτρηση αλλάζει το μετρούμενο.¹ Ο δρομέας μπορεί να τρέξει γρηγορότερα, μπορεί όμως να πάρει και αναβολικά ο φοιτητής να μελετήσει περισσότερο, ή να προσπαθήσει να αντιγράψει κλπ. Αυτή η αλληλεπίδραση μέτρου και αξίας μιας δραστηριότητας περιπλέκεται πολύ περισσότερο όταν η μέτρηση ποσοτικοποιεί καθαρά ποιοτικές αξίες. Άλλο είναι να χρονομετρούμε έναν δρομέα, για να δούμε πόσο κοντά στο παγκόσμιο ρεκόρ βρίσκεται, και άλλο να βαθμολογούμε την σκέψη του Σωκράτη είτε απόλυτα είτε σε σύγκριση με αυτή π.χ. του Βίτγκενσταϊν. Ανάλογα με τον τρόπο μέτρησης, επηρεάζεται όχι μόνο το αποτέλεσμα της ανθρώπινης προσπάθειας αλλά και όλο το πλαίσιο στο οποίο καταβάλλεται: αλλάζει η υφή της δραστηριότητας, ακόμα και η σημασία της. Όταν μάλιστα πρόκειται για την απόδοση όχι ενός ατόμου αλλά ενός θεσμού, ενός οργανισμού αποτελούμενου από ετερογενή

¹ Όποιος έχει ασχοληθεί με τον αθλητισμό κατανοεί, για παράδειγμα, την επιρροή του χρονόμετρου στον δρομέα (ακόμα και σε εκείνον που τρέχει μόνος του ως απλή άσκηση).

άτομα τα οποία πολλές φορές έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα και οράματα, οι επιπτώσεις της μέτρησης είναι συνήθως πολυσχιδείς και σχεδόν αδύνατον να μετρηθούν σε μια απλή μονοδιάστατη κλίμακα. Αυτό ουσιαστικά δυσκολεύει ακόμα περισσότερο τόσο την μέτρηση όσο και τον προσδιορισμό της σχέσης μέτρου και μετρούμενου.

Τα προηγούμενα είναι προφανή και θα έπρεπε να αποτελούν βασικές παραδοχές του δημόσιου διαλόγου περί αξιολόγησης του πανεπιστημιακού έργου. Δυστυχώς δεν είναι. Η συζήτηση γίνεται *ως εάν* η μετρούμενη αξία να ήταν ανεξάρτητη του συστήματος μέτρησης. Η αντιπαράθεση αφορά ποιος θα μετρήσει την αξία μας, αν θα είμαστε εμείς οι ίδιοι ή κάποια «ανεξάρτητη» αρχή, αν θα συνδεθεί η μέτρηση με περισσότερη χρηματοδότηση κλπ. Είναι μεν σημαντικά όλα αυτά τα ζητήματα, όμως αποπροσανατολίζουν τον διάλογο περί του συστήματος αξιολόγησης των πανεπιστημίων. Το κυρίως ζητούμενο έπρεπε να είναι *η αλληλεπίδραση μεταξύ της αξίας του πανεπιστημιακού έργου και των εναλλακτικών προσπαθειών μέτρησής του*.

Το παρόν άρθρο προσεγγίζει αυτό το ζητούμενο μέσα από το πρίσμα της πολιτικής οικονομίας, ξεκινώντας με ένα ενδιαφέρον παράδοξο.

2. ΜΙΑ ΑΝΑΠΑΝΤΕΧΗ «ΕΚΔΙΚΗΣΗ» ΤΩΝ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Την δεκαετία του 1930 διεξήχθη ένας συγκλονιστικός διάλογος στο χώρο της πολιτικής οικονομίας. Από τη μια μεριά παρατάχθηκε η λεγόμενη Αυστριακή Σχολή με ηγέτη της τον Friedrich von Hayek. Από την άλλη μεριά βρέθηκαν φιλελεύθεροι σοσιαλιστές, όπως ο Oskar Lange. Και οι δύο πλευρές λάμβαναν ως δεδομένο ότι η αγορά αποτελεί τον αποτελεσματικότερο μηχανισμό για την ρύθμιση της οικονομικής δραστηριότητας. Η διαφορά τους εστιάστηκε στο κατά πόσον η κοινωνική ευημερία (όπως κι αν αυτή ορίζεται) μεγιστοποιείται όταν τα μέσα παραγωγής ανήκουν σε ιδιώτες οι οποίοι καθορίζουν τις τιμές των αγαθών κατά βούληση ή όταν το Κράτος (ή μια συλλογική ή δημόσια Αρχή Οικονομικού Προγραμματισμού) προσδιορίζει τις τιμές αφήνοντας τα άτομα να επιλέγουν ελεύθερα τις ποσότητες (π.χ. πόσο θα αγοράσουν, πόσο θα παράξουν, πόσο θα εργασθούν).

Στην ουσία, οι «σοσιαλιστές της αγοράς» πρέσβευαν έναν συνδυασμό κοινής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής (π.χ. συνεταιριστικές εταιρείες όπου μόνο οι εργαζόμενοι σε μια επιχείρηση δικαιούνται να έχουν μετοχές σε αυτήν) με ένα σύστημα ημι-αγοράς όπου σκιάδεις τιμές, επιλεγμένες με τρόπο επιστημονικό από την *Δημόσια Αρχή Οικονομικού Προγραμματισμού* (ΔΑΟΠ), θα καθόριζαν τα κέρδη αυτών των επιχειρήσεων ανάλογα με την ζήτηση και το κόστος παραγωγής. Στόχος τους ήταν (α) να καταργηθεί η αστοχία των αγορών που προκύπτει από την αδυναμία τους να εγγυηθούν πλήρη απασχόληση και κοινωνική αρμονία μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών, αλλά και (β) η διατήρηση του μηχανισμού της αγοράς ώστε να δίνονται, μέσα από τις «σκιάδεις» τιμές του κάθε αγαθού (που ορίζονται από την ΔΑΟΠ), τα κατάλληλα κίνητρα για την μεγιστοποίηση της παραγωγικότητας, της παραγωγής καινοτομιών και, συνεπώς, της κοινωνικής ευημερίας.²

Η σχολή του Lange αρχικά ηττήθηκε την δεκαετία του 1930 από τον Σοβιετικό τύπου κεντρικό προγραμματισμό και αργότερα συμπαρεσύρθηκε από την

² Πιο συγκεκριμένα, ο Lange είχε κατά νου ημι-αγορές οι οποίες ορίζονται ως εξής: (α) λειτουργούν μεν ως αγορά, δεδομένου ότι τα «έσοδα» και οι «ποσότητες» καθορίζονται από τη ζήτηση και την προσφορά, όμως (β) το κράτος μεσολαβεί μεταξύ «αγοραστών» και «πωλητών» προσδιορίζοντας τις τιμές, αλλά όχι τις ποσότητες εκ των προτέρων.

γενικότερη ήττα της Αριστεράς στα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Αντίθετα, η Αυστριακή Σχολή, κατεγράφη ως η νικήτρια αυτής της θεωρητικής διαμάχης. Το βασικό επιχείρημα του Hayek εναντίον του Lange και των συντρόφων του, και το οποίο έχει μείνει στην ιστορία, είναι απλό: Ο κεντρικός προγραμματιστής (η ΔΑΟΠ), το Κράτος αν θέλετε, δεν έχει την πληροφόρηση που χρειάζεται για να προσδιορίσει εκείνες τις σχετικές τιμές των αγαθών που θα οδηγήσουν τα άτομα στις οικονομικές δραστηριότητες που είναι κοινωνικά βέλτιστες. Ακόμα κι αν είναι καλοί κ' αγαθοί, οι κυβερνώντες δεν μπορούν να διαχειριστούν αποτελεσματικά μια ημι-αγορά επειδή στερούνται της πληροφόρησης για (α) το πώς αξιολογούν τα άτομα τα διαφορετικά αγαθά και (β) το ποιο είναι το πραγματικό κόστος παραγωγής τους.

Μάλιστα, και αυτό είναι σημαντικό, ο λόγος που οι κυβερνώντες (π.χ. η ΔΑΟΠ) δεν γνωρίζουν τις αξίες αυτές δεν είναι ότι είναι δύσκολη η μέτρησή τους. Όχι. Ο λόγος είναι ότι (σύμφωνα με την Αυστριακή Σχολή) η μέτρηση αυτή είναι αδύνατη! Γιατί αδύνατη; Επειδή η αξία ενός αγαθού για τους καταναλωτές, απαντά ο Hayek, είναι ασταθής και συνδιαμορφώνεται με την τιμή του. Άρα, δεν είναι δυνατόν η αξία του να υπολογιστεί, ούτε κατά προσέγγιση, προτού προσδιοριστεί η σχετική του τιμή (όπως απαιτεί ένα καθεστώς ημι-αγοράς).

Ο Hayek μάλιστα έλεγε πως ο ίδιος δεν είναι σίγουρος τι θέλει πριν πάει στα μαγαζιά. Ότι τις περισσότερες φορές αγόραζε, και χαιρόταν, πράγματα που ούτε ήθελε ούτε είχε ανάγκη. Και αναρωτήθηκε: Αν δεν μπορώ εγώ ο ίδιος να ξέρω την αξία που έχουν για μένα τα αγαθά που αγοράζω, πως μπορώ να περιμένω ότι ένας κρατικός λειτουργός, όσο καλοπροαίρετος και να είναι, θα υπολογίσει αντ' εμού (και των υπόλοιπων πολιτών) αυτές τις αξίες; Το ίδιο και με την παραγωγική διαδικασία: Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε το κόστος αύξησης της παραγωγής προτού την αυξήσουμε. Συμπέρανε λοιπόν ότι συστήματα ημι-αγοράς είναι καταδικασμένα στην αναποτελεσματικότητα και την αποτυχία. Ότι η μόνη λύση όταν βρισκόμαστε αντιμέτωποι με την ριζική άγνοια που μας χαρακτηρίζει όσον αφορά τις αξίες, είναι να αφεθούμε στον εναγκαλισμό μιας αγοράς στην οποία όλα τα αγαθά ανήκουν σε ιδιώτες και η οποία, μέσω προσφορά και ζήτησης, καταλήγει σε πραγματικές (και όχι σκιώδεις) τιμές.

Τυχαίνει να διαφωνώ με τον Hayek. Δεν έχει σημασία. Το επιχείρημά του επικράτησε σχεδόν πλήρως τα περασμένα είκοσι χρόνια καθώς σήμερα ακόμα και κεντρο-αριστεροί συνάδελφοί μου (όχι όλοι) το ασπάζονται. Λέω σχεδόν γιατί υπάρχει μια ενδιαφέρουσα εξαίρεση: *Ο χώρος της ανώτατης εκπαίδευσης* σε όλο και περισσότερες χώρες (αρχής γενομένης από την Βρετανία)! Εκεί, φαίνεται ότι παρατηρείται μια νεκρανάσταση των ιδεών του Lange περί ανωτερότητας των συστημάτων ημι-αγοράς. Το λέω αυτό γιατί στην ουσία τα συστήματα αξιολόγησης που μας έρχονται από την Εσπερία (την Βρετανία και την Αυστραλία αρχικά και τώρα πλέον από την Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία φαίνεται ιδιαίτερα γοητευμένη από αυτά), έχουν την βάση τους τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη σε υποδείγματα ημι-αγορών όπως εκείνο του Lange.

Κανείς σοβαρός Ευρωπαίος για παράδειγμα δεν υποστηρίζει την θέση του Hayek περί ιδιωτικοποίησης των δημόσιων πανεπιστημίων και την μετατροπή τους σε κερδοσκοπικές εταιρείες οι οποίες θα χρεώνουν ελεύθερα τιμές-δίδακτρα. Υποστηρίζουν αντίθετα την δημιουργία μιας αυστηρά ελεγχόμενης από το Κράτος ημι-αγοράς, όπου το Υπουργείο Παιδείας μετρά τις αξίες και προσδιορίζει σκιώδεις τιμές για τις διαφορετικές δραστηριότητες που τις παράγουν, αφήνοντας τα

πανεπιστήμια να επιλέξουν τις τελευταίες.³ Θα μπορούσε να έχει βγει αυτό το μοντέλο από τα κείμενα του Lange; Μάλλον. Πάντως όχι του Hayek!

Προσέξτε την ειρωνεία. Ο Hayek κερδίζει την τιτάνια θεωρητική μάχη (εντός του Βρετανικού ακαδημαϊκού συστήματος) εναντίον των θιασωτών συστημάτων ημι-αγοράς για να καταλήξει να διδάσκονται οι ιδέες του σε βρετανικά πανεπιστήμια οι δραστηριότητες των οποίων εντάσσονται σε μια πλήρως αναπτυγμένη ημι-αγορά (η οποία, κατ' εμέ, συνάδει με τις ιδέες του μεγάλου του αντιπάλου: του Oskar Lange)! Το χειρότερο για τον Hayek είναι ότι η ημι-αγορά που τόσο εχθρεύτηκε εκείνος δεν εφαρμόστηκε στα πανεπιστήμια από σοσιαλιστές, όπως ο Lange, αλλά από διαχειριστές της ανώτατης εκπαίδευσης που μάλλον πρόσκεινται ιδεολογικά στον ίδιο. Μοιάζει με το αντίθετο αυτού που συνέβη στην Κίνα, όπου το κομμουνιστικό κόμμα οικοδομεί τον καπιταλισμό... Μια ακόμα ειρωνεία οι ρίζες της οποίας είναι βαθιά ριζωμένες στον αλλοπρόσαλλο 20^ο αιώνα.

3. ΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΗΜΙ-ΑΓΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ Η ΦΥΣΙΚΗ ΑΠΟΡΡΟΙΑ ΤΗΣ ΜΗΧΑΝΙΣΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Στην παρούσα ενότητα θα ισχυριστώ ότι η εισαγωγή συστημάτων αξιολόγησης (τα οποία ποσοτικοποιούν την ποιότητα της παραγόμενης μόρφωσης και έρευνας, και συνεπώς οδηγούν στην κατασκευή βαθμολογιών (league tables) για Τμήματα, Πανεπιστήμια και Σχολές), οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια στην σύνδεση της αξιολόγησης με την χρηματοδότηση και, συνεπώς, στην δημιουργία συστήματος ημι-αγοράς στα πανεπιστήμια.

Έστω μια βαθμολογία η οποία κατατάσσει, με βάση κάποιον τύπο, τα Τμήματα Α, Β, Γ με την σειρά {Γ, Α, Β}. Σε ένα περιβάλλον σπάνιων πόρων, το Τμήμα Γ θα διεκδικήσει περισσότερα κονδύλια. Η κατάταξη που το φέρνει πρώτο θα αποτελεί ισχυρότατο επιχειρήμα το οποίο κανείς υπουργός παιδείας δεν θα μπορέσει εύκολα να παρακάμψει όταν η πολιτεία διατυμπανίζει ότι επί πλέον χρηματοδότηση ενός Τμήματος πρέπει να δικαιολογείται από τα αποτελέσματα της αξιολόγησης (βλ. πρόσφατες δηλώσεις της υπουργού παιδείας). Περαιτέρω, εφόσον η χρηματοδότηση των Τμημάτων Α, Β, Γ συνδεθεί με την κατάταξή τους {Γ, Α, Β}, έστω και αρχικά ανεπαίσθητα, τα μέλη ΔΕΠ του Τμήματος Γ που συνέβαλαν περισσότερο από τα υπόλοιπα για τον καλό βαθμό που πήρε το Τμήμα τους θα απαιτήσουν μεγαλύτερο «μερίδιο» των επί πλέον κονδυλίων. Είτε το Τμήμα Γ θα υποκύψει στις πιέσεις τους, είτε τα Τμήματα Α και Β (τα οποία έχουν «ηττηθεί» προς το παρόν στο πεδίο της αξιολόγησης) θα τους δελεάσουν με καλές προσφορές (ανώτερη βαθμίδα, καλύτερες ερευνητικές παροχές κλπ) έτσι ώστε να βελτιώσουν την βαθμολογία τους και, ει δυνατόν, να προσπεράσουν το Τμήμα Γ στην κατάταξη.

³ Μιας και μιλάμε για την Βρετανία και την Αυστραλία ως τον τόπο γέννησης αυτών των συστημάτων ημι-αγοράς, μερικά στοιχεία ίσως είναι χρήσιμα: Μέχρι το 1998 οι φοιτητές δεν πλήρωναν δίδακτρα στη Βρετανία. Το κράτος απλώς μεσολαβούσε έτσι ώστε η φοιτητική ζήτηση και ο βαθμός που έπαιρνε το Τμήμα ανά πέντε χρόνια όσον αφορά το ερευνητικό έργο των μελών του, να μετατρέπονται αυτομάτως σε εισόδημα για τα Τμήματα. Από το 1998 εισήχθη ένα σύστημα διδάκτρων το οποίο αποτελεί αντιγραφή του συστήματος το οποίο εισήγαγε ο Εργατικός Υπουργός Παιδείας της Αυστραλίας το 1989. (Πρόκειται για ένα σύστημα που επιτρέπει σε όσους φοιτητές δεν έχουν να πληρώσουν τη δυνατότητα να «δανειστούν» από το κράτος και έτσι να αποφοιτήσουν με ένα χρέος προς την κοινωνία το οποίο αποπληρώνουν αργότερα μέσω της φορολογίας.) Η εισαγωγή διδάκτρων δεν αλλοίωσε το σύστημα ημι-αγοράς μιας και οι φοιτητές τα πληρώνουν στο κράτος το οποίο εξακολουθεί να καθορίζει τις τιμές αλλά όχι τις ποσότητες.

Αν προκύψουν τα παραπάνω, ένα σύστημα ημι-αγοράς θα έχει ουσιαστικά στηθεί. Το υπουργείο, ή κάποια «ανεξάρτητη» αρχή που θα ιδρύσει το υπουργείο, θα καθορίζει τον μαθηματικό τύπο ο οποίος δίνει την κατάταξη των Τμημάτων. Αυτός ο τύπος, στην γλώσσα της πολιτικής οικονομίας (και του Lange), αποκαλείται «άνυσμα σκιωδών τιμών». Πρόκειται για «ειδικά βάρη» τα οποία δίνονται σε κάποια αποτελέσματα της πανεπιστημιακής δουλειάς, π.χ. το αριθμό των δημοσιευμένων σελίδων, τον αριθμό των αναφορών στην δουλειά μέλους ΔΕΠ, τον αριθμό των μαθητών Λυκείου που αιτήθηκε πέρσι την εισαγωγή τους στο Τμήμα, τον μέσο όρο βαθμού απολυτηρίου Λυκείου των τελευταίων, κλπ. Έχοντας ορίσει αυτές τις «σκιώδεις τιμές», το υπουργείο ή η ανεξάρτητη αρχή δεν χρειάζεται να κάνει τίποτα άλλο: Τα ίδια τα Τμήματα, έχοντας ως δεδομένες τις «σκιώδεις τιμές», επιλέγουν σε δεύτερο στάδιο τις δραστηριότητές τους, τον τρόπο που κατανέμουν μεταξύ των μελών ΔΕΠ τα επί πλέον κονδύλια, τα προγράμματα σπουδών, τον τρόπο διασύνδεσης έρευνας και προαγωγών μελών ΔΕΠ κ.ο.κ.

Έχει ενδιαφέρον ότι ακριβώς ένα τέτοιο σύστημα είχε προταθεί από τον Lange ως ο (χρονολογικά πρώτος) «τρίτος» δρόμος μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού (Σοβιετικού τύπου). Η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής θα παρέμενε στο Κράτος αλλά η οικονομική δραστηριότητα θα ήταν ελεύθερη και θα καθοδηγούνταν αποκλειστικά μέσω των «σκιωδών τιμών» που θα επέλεγε το αρμόδιο υπουργείο. Αυτό ακριβώς συνέβη τελικά στις δύο χώρες (στην Βρετανία και την Αυστραλία) που η αναβάθμιση των αντίστοιχων ΤΕΙ σε πανεπιστήμια οδήγησε αρχικά στην μηχανιστική αξιολόγηση και, σε δεύτερο στάδιο, στην εγκαθίδρυση ημι-αγοράς στην ανώτατη εκπαίδευση. Η ανώτατη παιδεία παρέμεινε δημόσια όμως το Υπουργείο σταμάτησε να υπαγορεύει στα πανεπιστήμια ποσότητες (π.χ. αριθμό εισαγομένων) ή να κατανέμει το δημόσιο χρήμα μεταξύ πανεπιστημίων. Φοιτητές και κονδύλια κατευθύνονται ημι-αυτόματα μόνο μέσω των σκιωδών τιμών οι οποίες ορίζονται από το ισχύον σύστημα αξιολόγησης.

Το ότι αυτό το σύστημα θα το απέρριπτε μετά βδελυγμίας ο Hayek και ο Αυστριακοί, είναι σίγουρο. (Ο λόγος; Οι «σκιώδεις τιμές», που επιλέγει ένας γραφειοκράτης, ουσιαστικά προσδιορίζουν αυταρχικά τις αξίες των αγαθών· αξίες που δεν μπορούν και δεν πρέπει να υπολογίζονται από γραφειοκράτες επειδή, σύμφωνα με τους Αυστριακούς, δεν προϋπάρχουν της αγοραίας διαδικασίας.) Επί πλέον όμως μάλλον θα το απέρριπτε και ο ίδιος ο εμπνευστής του, ο Lange. (Ο λόγος; Αν και πίστευε ότι η αξία των λαχανικών και των βιδών μπορεί να προσομοιωθεί μέσω σκιωδών τιμών από έναν γραφειοκράτη που λειτουργεί επιστημονικά, το ίδιο δεν ισχύει για την αξία των ιδεών και της γνώσης. Πρόκειται για οντολογικά διαφορετικά «πράγματα».)

Συμπερασματικά, η θέσπιση της αξιολόγησης υπό την μορφή μηχανιστικής ποσοτικοποίησης των αξιών (π.χ. την δημιουργία κατατάξεων και βαθμολογιών Τμημάτων και Πανεπιστημίων) εισαγάγει στο πανεπιστημιακό χώρο μια δική της λογική η οποία αργά ή γρήγορα θα τείνει (σε πείσμα τόσο του Hayek όσο και του Lange) προς ένα καθεστώς ημι-αγοράς με το οποίο καταλήγουν να ρυθμίζονται όλες οι εκφάνσεις της πανεπιστημιακής δουλειάς.

4. Η ΥΠΟΧΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

Τι το κακό έχει ένα καθεστώς ημι-αγοράς; Γιατί να μην αποτελεί σαφέστατη βελτίωση σε σχέση με την παρούσα κατάσταση; Πριν μερικά χρόνια είχα απαντήσει σε αυτό το ερώτημα υπό τη μορφή άρθρου (βλ. Βαρουφάκης, 2001) το οποίο απαριθμούσε τα υπέρ και τα κατά των συστημάτων ημι-αγοράς όπως αυτά

εφαρμόστηκαν στην Βρετανία και την Αυστραλία. Πριν προχωρήσω στην επόμενη ενότητα σε μια συγκεκριμένη πρόταση για το πώς πρέπει να αξιολογείται η πανεπιστημιακή δουλειά, θα αναφερθώ περιληπτικά σε εκείνα τα συμπεράσματα τα οποία αν μη τι άλλο έχουν ενισχυθεί από τις εξελίξεις των τελευταίων τεσσάρων ετών.

Ξεκινώ θυμίζοντας στον αναγνώστη την εισαγωγή μου στην οποία επισήμανα την αμφίδρομη επιρροή μεταξύ της μέτρησης (δηλαδή του συστήματος ποσοτικοποίησης των αξιών) και του μετρούμενου (δηλαδή της αξίας του πανεπιστημιακού έργου). Η ρίζα του «κακού» είναι ότι αυτή η σχέση αποβαίνει τελικά μοιραία. Το σύστημα μέτρησης (α) αποτυγχάνει να μετρήσει σημαντικές ποιοτικές αξίες (οι οποίες ως αποτέλεσμα φθίνουν και εξαφανίζονται), και (β) δημιουργεί το έναυσμα για νέες δραστηριότητες οι οποίες βελτιώνουν τις μετρήσεις εις βάρος της ουσίας. Για να το πω απλά: Το Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα πάσχει από μύρια δεινά. Έχει όμως και κάποιες αρετές. Η αξιολόγηση, αν δεν προσέξουμε, θα αναιρέσει κάποια από τα δεινά αλλά θα συμπαρασύρει πολλές από τις υπάρχουσες αρετές χωρίς να μας αποζημιώσει ουσιαστικά για αυτή την απώλεια.

Ακολουθεί επιγραμματική παρουσίαση των θετικών και των αρνητικών αποτελεσμάτων της εφαρμογής συστημάτων ημι-αγοράς στην Βρετανία και την Αυστραλία (βλ. Βαρουφάκης, 2001):

1. *Ποιοτική αναβάθμιση του χώρου.* Κτίρια, εγκαταστάσεις υποδομής, συστήματα πληροφορικής, αίθουσες διδασκαλίας αναβαθμίστηκαν
2. *Εγρήγορση.* Τόσο οι καθηγητές όσο και το βοηθητικό προσωπικό (π.χ. γραμματεία) καταβάλουν μεγαλύτερες προσπάθειες, πολλές φορές σε βαθμό δουλικότητας, για να ικανοποιούν τους φοιτητές-πελάτες
3. *Συντόμευση του χρόνου αποφοίτησης.* Στην Αυστραλία, τα «πρόστιμα» της φόρμουλας «αξιολόγησης» για τους αιώνιους φοιτητές ήταν μεγάλα και τα Τμήματα έδωσαν μεγάλη έμφαση στην συντόμευση του μέσου χρόνου σπουδών τόσο των προπτυχιακών όσο και των μεταπτυχιακών φοιτητών.⁴ Στη Βρετανία, όπου δεν υπήρχαν μεγάλα περιθώρια καθυστέρησης για τους προπτυχιακούς φοιτητές, παρατηρήθηκε συντόμευση κατά 18 μήνες του μ.ο. εκπόνησης διδακτορικής διατριβής
4. *Ξεκάθαροι κανόνες του παιχνιδιού.* Από τη στιγμή που η «αξιολόγηση» πλέον βασίζεται λίγο-πολύ σε ένα αυτοματοποιημένο σύστημα (αφού βεβαίως λήξει η πολιτική διαδικασία επιλογής των σκιοδών τιμών), είναι γνωστό τι πρέπει να κάνει ένα τμήμα για να αυξήσει τα κονδύλια του (ή για να μην του περικοπούν) κατά Χ λίρες ή δολάρια. Δεν εξαρτάται πλέον μια τέτοια αύξηση (ή μείωση) από τις σχέσεις προέδρου Τμήματος με το Υπουργείο ή με κάποιο άλλο κέντρο εξουσίας. Αυτό το γεγονός, επηρεάζει και την «αξιολόγηση» του ατόμου. Όπως είναι γνωστό τι πρέπει να κάνει ένα Τμήμα για να επιτύχει μια συγκεκριμένη «αξία», το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση ενός συναδέλφου. Στη Βρετανία, παραδείγματος χάριν, πανεπιστημιακοί από τη Βόρεια Αγγλία των οποίων η προφορά στο παρελθόν (που αντικατοπτρίζει την κοινωνική τάξη από την οποία προέρχονται) θα αποτελούσε εμπόδιο στην εξέλιξή τους (ιδίως σε αριστοκρατικά ή αριστοκρατίζοντα πανεπιστήμια του νότου), τώρα πλέον βαδίζουν στα σίγουρα

⁴ Αυτό έγινε μέσω αρνητικών σκιοδών τιμών του μέσου όρου αποφοίτησης (δηλ. μειώσεων των κονδυλίων Τμήματος του οποίου οι φοιτητές αργούν να αποφοιτήσουν) διδάκτρων που οδήγησαν τους «αργοπορημένους» φοιτητές εκτός πανεπιστημίων. Πως; Οι αρνητικές τιμές ώθησαν τα Τμήματα στην επιβολή χρηματικών προστίμων σε φοιτητές που κοβόντουσαν σε ένα βασικό μάθημα δύο φορές.

γνωρίζοντας ότι η «αξία» τους υπολογίζεται αυτομάτως από τη φόρμουλα του Research Assessment Exercise (βλ. Βαρουφάκης, 2001).

5. *Υποχώρηση της δύσκολης γνώσης.* Τα «δημοφιλή» μαθήματα παραγκωνίζουν συστηματικά τα «στρυφνά» και τα «δύσκολα». Λογικό είναι. Όταν το σύστημα «οδηγείται» από τις προτιμήσεις των «πελατών», είναι αναγκασμένο να παραδεχτεί ότι ο «πελάτης» έχει δίκιο, ακόμα και όταν σφάλει οικτρά. Έτσι, τα τελευταία δέκα χρόνια στη Βρετανία και την Αυστραλία, η πανεπιστημιακή ημι-αγορά, ωθούμενη από τις προτιμήσεις των νέων, μεταφέρει συνεχώς κονδύλια, φοιτητές και διδακτικό προσωπικό από γνωστικά αντικείμενα όπως η φιλοσοφία, τα οικονομικά, η ιστορία, η μηχανολογία σε προγράμματα «λάϊτ» (π.χ. marketing, business studies, cultural studies). Οι προκαταλήψεις των φοιτητών μας από τον δαίμονα που θα εξορκίζαμε μετατράπηκαν στο αφεντικό που πρέπει να υπηρετούμε.
6. *Η δημιουργία μιας «επιχειρηματικής τάξης» μέσα στα πανεπιστήμια.* Όταν η «αξιολόγηση» κρίνει την επιβιωσιμότητα ενός «οργανισμού», λογικό είναι ο οργανισμός αυτός να επενδύει όσο μπορεί στην προσπάθεια αύξησης των δεικτών του. Από το υστέρημά τους, τα Τμήματα προσέλαβαν managers με στόχο την οργάνωση της προσπάθειας για καλύτερους δείκτες. Αρχικά, οι managers προσελήφθησαν για να παίξουν ρόλο επικουρικό σε σχέση με τον Πρόεδρο του Τμήματος. Κατόπιν κάποιοι ακαδημαϊκοί μετεξελίχθηκαν σε managers. Αργότερα, τα Τμήματα άρχισαν να στρέφονται στον ιδιωτικό τομέα για να προσλάβουν πραγματικούς (δηλαδή, μη-πανεπιστημιακούς) managers⁵
7. *Τυποποίηση διδακτικής ύλης.* Φανταστείτε τον αντίκτυπο του ακόλουθου συνδυασμού συγκυριών: (α) Μιας νέας επιχειρηματικής τάξης εντός των πανεπιστημίων, (β) καθηγητών που πιέζονται να δημοσιεύουν σε συγκεκριμένα περιοδικά, συγκεκριμένο αριθμό άρθρων, και (γ) ολιγοπωλιακών εκδοτικών οίκων οι οποίοι πασχίζουν να κατακτήσουν το ποθητό ποσοστό της διεθνούς αγοράς προσφέροντας διδακτικά πακέτα αποτελούμενα από βιβλία, προγράμματα σε CD-ROM και Powerpoint τα οποία προβάλλουν τα περιεχόμενα των βιβλίων στις οθόνες των αμφιθεάτρων, αλλά και ιστοσελίδες στο Διαδίκτυο όπου φοιτητές (του Πανεπιστημίου που έχει συμβληθεί με τον συγκεκριμένο εκδοτικό οίκο) βρίσκουν χρήσιμο υλικό και on line φροντιστηριακή βοήθεια.⁶ Είναι πολύ δύσκολο ένας δάσκαλος να πει όχι σε αυτό το πακέτο μόνο και μόνο επειδή χάνεται η κριτική προσέγγιση στη γνώση. Υπό την πίεση των managers και των διαδικασιών αξιολόγησης, κάποια στιγμή θα ενδώσει.
8. *Φαύλος κύκλος διχασμού και αναποτελεσματικότητας.* Οι «φόρμουλες αξιολόγησης» καθιστούν όχι μόνο δυνατή αλλά και αναγκαία τη μέτρηση της παραγωγικότητας του μέλους ΔΕΠ. Ακόμα και εγώ ο ίδιος έπιανα τον εαυτό μου να αναρωτιέμαι πόσους «πόντους» προσέφερα στο Τμήμα. Εάν οι δικόι μου «πόντοι» ξεπερνούσαν τον μέσο όρο, ήταν πολύ εύκολο να αρχίσω να νιώθω ότι αξίζω περισσότερο προνόμια (και ίσως χρήματα) δεδομένου ότι αύξησα τον μέσο όρο του Τμήματος και, συνεπώς, προσέθεσα δολάρια στον προϋπολογισμό του. Αλλά και να κατάφερα να ξεπεράσω αυτόν τον πειρασμό, συνάδελφοι με

⁵ Μέσα σε μερικά χρόνια από την δημιουργία της ημι-αγοράς, η οποία χτίστηκε στη βάση της «αξιολόγησης», η επιλογή του Προέδρου, ή και του Κοσμήτορα, γίνεται με κριτήρια καθαρά επιχειρηματικά. Πρώτα ερωτάται ο/η υποψήφιος για το τι business plan έχει να προτείνει και κατόπιν για την ακαδημαϊκή του/της δραστηριότητα. Ήδη υπάρχουν Τμήματα δημοσίων πανεπιστημίων που διοικούνται, ουσιαστικά, από μη-πανεπιστημιακούς.

⁶ Από φροντιστές που πληρώνει ο εκδοτικός οίκος και μπορεί να είναι τεταρτοετείς φοιτητές σε οποιοδήποτε πανεπιστήμιο του κόσμου.

«παραγωγικότητα» κάτω του μέσου όρου ένιωθαν ότι τους κοίταζα με μισό μάτι. Με άλλα λόγια, η μέτρηση που φέρνει η «αξιολόγηση» σπέρνει (α) το σπόρο του αιτήματος για πληρωμές bonus και διαφοροποίηση μισθών/προνομίων και, συνεπώς, (β) τη διχόνοια. Κι εδώ ξεκινάει ο φαύλος κύκλος της αναποτελεσματικότητας: Η δυνατότητα μέτρησης/σύγκρισης της «παραγωγικότητας» δίνει το κίνητρο σε όλους να «τρέχουν», να δείχνουν ότι «παράγουν». Όλοι ξοδεύουν τεράστια ενέργεια στη διαδικασία «αξιολόγησης». Αντί να γράφουν βιβλία, γράφουν πολλά σύντομα άρθρα. Αντί να γράφουν άρθρα γράφουν και ξανα-γράφουν τα βιογραφικά τους και, προπάντων, συμπληρώνουν ερωτηματολόγια (ή συντάσσουν corporate research plans). Ο ανταγωνισμός που οδηγεί στη βελτίωση των δεικτών ενισχύει τα αιτήματα για περισσότερη μέτρηση και τις συγκρούσεις για το τι πρέπει και τι δεν πρέπει να μετριέται. Το αποτέλεσμα είναι ότι όλη αυτή η δουλειά αφήνει ελάχιστα περιθώρια για να διαβάσει κάποιος ένα βιβλίο το οποίο δεν θα έχει άμεσο «παραγωγικό» αποτέλεσμα.

9. *Ιεράρχηση των Ιδεών στο Πλαίσιο της Κυρίαρχης Ιδεολογίας.* Η ανάγκη μέτρησης, η οποία πολύ σύντομα επισκιάζει όλες τις άλλες ανάγκες των πανεπιστημιακών, φέρνει στο προσκήνιο εκ των έσω το αίτημα για μεγαλύτερη συγκρισιμότητα των «μέτρων». Η συγκρισιμότητα με τη σειρά της απαιτεί τη δημιουργία κλίμακα περιοδικών και εκδοτικών οίκων. Π.χ. δεν είναι δυνατόν ένα άρθρο σε περιοδικό το οποίο απορρίπτει το 95% των άρθρων που του στέλνονται να έχει την ίδια «αξία» με ένα άρθρο σε περιοδικό που εκδίδεται από φίλους του συγγραφέα οι οποίοι σπάνια απορρίπτουν άρθρα που τους στέλνονται. Μια τέτοια κλίμακα ουσιαστικά αποτελείται από «σκιώδεις σχετικές τιμές», π.χ. ένα άρθρο στην *American Economic Review* έχει αξία ίση με δέκα άρθρα στο *Australian Journal of Political Economy*. Στις θετικές επιστήμες μια τέτοια ιεράρχηση, όσο επώδυνη ή αυθαίρετη και αν είναι, μπορεί να βασίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια ενώ, αντίθετα, στις κοινωνικές επιστήμες η ιεράρχηση αντανακλά την κυρίαρχη ιδεολογία⁷. Όπως είναι φυσικό, η αιρετική σκέψη δεν φιλοξενείται στα περιοδικά που «μαζεύουν» τους περισσότερους «πόντους». Άρα δεν «αξιολογείται» ποτέ ως σημαντική από τις φόρμουλες «αξιολόγησης». Αυτό δεν είναι κακό από μόνο του. Οι πραγματικοί αιρετικοί διασκεδάζουν και δημιουργούν καλύτερα στο περιθώριο (π.χ. ένας Σωκράτης, ένας Διογένης, ή ένας Wittgenstein ίσως να τρόμαζαν με την ιδέα ότι θα εκπροσωπούσαν την κυρίαρχη σκέψη). Το πρόβλημα είναι ότι η ιεράρχηση των ιδεών στο πλαίσιο της θεσμοθετημένης μέτρησης των «αξιών» οδηγεί στην *αυτο-λογοκρισία*. Η αλληλεγγύη προς τους συναδέλφους, προς το Τμήμα το οποίο δεν θα επιβιώσει εάν οι δημοσιεύσεις των μελών του «αξιολογηθούν» με χαμηλό βαθμό, αποτελεί κίνητρο να θεραπεύεται η κυρίαρχη ιδεολογία. Αυτός είναι ο μηχανισμός που τίθεται εν κινήσει από την «αξιολόγηση», καθιερώνει την πανεπιστημιακή ημι-αγορά που στηρίζεται στην αυτοματοποιημένη ιεράρχηση των ιδεών και, τελικά, οδηγεί στην υποχώρησή τους.

⁷ Τα θέματα και οι «ανακαλύψεις» που δημοσιεύονται σε περιοδικά όπως το *Nature* ή στο *Science* ενδιαφέρουν όλους του φυσικούς. Συνεπώς μια δημοσίευση σε ένα εξ αυτών μπορεί να αξιολογηθεί σε σχέση με μια άλλη δημοσίευση σε κάποιο άλλο περιοδικό, μικρότερου βεληνεκούς, ανάλογα με τη σχετική αναγνωσιμότητα των δύο περιοδικών ή τα ποσοστά απόρριψης άρθρων. Αντίθετα, στις κοινωνικές επιστήμες, π.χ. την ψυχολογία, τη φιλοσοφία ή την οικονομική, υπάρχουν «μειοψηφίες» οι οποίες δεν ενδιαφέρονται για τα θέματα που απασχολούν τις «πλειοψηφίες» και τα κυρίαρχα περιοδικά τους. Και βέβαια, σε αυτούς τους επιστημονικούς χώρους, δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι η «πλειοψηφία» βρίσκεται κοντύτερα στην «αλήθεια» από μια «μειοψηφία».

10. *De facto* εμπορευματοποίηση/ιδιωτικοποίηση των δημόσιων πανεπιστημίων. Από νομικής πλευράς, τα πανεπιστήμια παραμένουν δημόσια. Όμως οι αποφάσεις για το τι διδάσκεται, πότε διδάσκεται, το περιεχόμενο των πτυχίων, την σχετική αξία γνωστικών αντικειμένων, την έρευνα κλπ, λαμβάνονται στο πλαίσιο της ζήτησης και της προσφοράς οι οποίες μετρούνται στη βάση των λογιστικών μονάδων ή σκιδρών σχετικών τιμών που προκύπτουν από το σύστημα αξιολόγησης. Σταδιακά, λόγω της ανεπάρκειας των πόρων που διαθέτει το κράτος για τα πανεπιστήμια, η ημι-αγορά αυτή συνδέεται όλο και περισσότερο με την αγορά εκτός πανεπιστημίων και οι σκιδρές τιμές συντονίζονται με τη διαδικασία καθορισμού των ανταλλακτικών τιμών προϊόντων, εργασίας και κεφαλαιουχικών αγαθών.
11. *Υποχώρηση όλων των ιδεών*. Οι ορθοδοξίες του παρόντος είναι οι αιρέσεις του παρελθόντος. Οι Adam Smith, Friedrich von Hayek, Robert Nozick και οι υπόλοιποι θεωρητικοί της ελευθερίας του κεφαλαίου ήταν, στην εποχή τους, αιρετικές φωνές οι οποίες σήμερα μετεξελίχθηκαν σε κυρίαρχη ιδεολογία. Σήμερα, οι αιρετικές φωνές στην Αυστραλία και την Βρετανία αυτο-πνίγονται. Ο,τιδήποτε κείται εκτός του μεσαίου, κυρίαρχου, banal (ιδεολογικού) χώρου εξαφανίζεται από την πανεπιστημιακή κοινότητα με τη βούληση των ίδιων των «αιρετικών».

5. ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ

Όσο και να αποζητάμε καλύτερες υποδομές, αποτελεσματικότερη χρήση πόρων και ορθολογικότερη οργάνωση των πανεπιστημίων μας, εάν τα παραπάνω αληθεύουν και έχουν μεγάλες πιθανότητες να αναπαραχθούν και στην Ελλάδα (λόγω της αξιολόγησης), το ισοζύγιο οφελών και ζημιών ενός συστήματος ημι-αγοράς είναι κατ' εξοχήν ελλειμματικό. Τι να κάνουμε τις νέες υποδομές όταν ο πανεπιστημιακός δάσκαλος αυτό-λογοκρίνεται, η αιρετική σκέψη διώκεται, τα δύσκολα μαθήματα καταργούνται και αντικαθίστανται από παρωδίες προγραμμάτων σπουδών;

Προκύπτει λοιπόν το εξής απλό ερώτημα: Υπάρχει δυνατότητα να εξασφαλίσουμε τα παραπάνω οφέλη (βλ. σημεία 1-4 παραπάνω) από ένα σύστημα αξιολόγησης χωρίς τα αρνητικά αποτελέσματα της ημι-αγοράς; Με άλλα λόγια, είναι δυνατόν να εισαχθεί ένα σύστημα αξιολόγησης το οποίο δεν θα μετεξελιχθεί σε ημι-αγορά; Είναι. Μόνο που απαιτεί συναίσθηση από την μεριά της πολιτείας του πόσο σημαντικό είναι να αποφευχθεί η δημιουργία ημι-αγοράς και βεβαίως την πολιτική βούληση για να θεσμοθετηθούν μέτρα τα οποία θα την αποτρέψουν. Ακολουθούν τρία τέτοια μέτρα τα οποία, εφόσον εφαρμοστούν, θα αποσυνδέσουν την αξιολόγηση από την διαδικασία απαξίωσης των υπαρχουσών πανεπιστημιακών αρετών ενώ παράλληλα θα υποστηρίξουν τις θετικές επιρροές μιας αξιολόγησης.

Μέτρο 1: Οι αξιολογήσεις τόσο του διδακτικού έργου όσο και του ερευνητικού να μην βασίζονται σε ποσοστό άνω του 20% σε αυτοματοποιημένες μετρήσεις (π.χ. σελίδες δημοσιευμένου έργου, αριθμό αναφορών). Το υπόλοιπο 80% να είναι προϊόν βαθμολόγησης κατόπιν *πραγματικής* ανάγνωσης του έργου και παρακολούθησης διαλέξεων των μελών ΔΕΠ από επιτροπή κριτών. Με άλλα λόγια, η αξιολόγηση να μην είναι... «φθηνιάρικη».

Μέτρο 2: Πλήρης σύνδεση αποτελεσμάτων αξιολόγησης του πανεπιστημιακού έργου των μελών ΔΕΠ με την διαδικασία εξέλιξής τους. Η ταχύτητα με την οποία εξελίσσονται σε υψηλότερες βαθμίδες οι πανεπιστημιακοί να είναι ανάλογη της

βαθμολογίας που επιτυγχάνουν (βλ. *Μέτρο 1*). Παράλληλα, να θεσπιστούν σοβαρά μισθολογικά κίνητρα (α) για την εξέλιξη από την μία βαθμίδα στην επόμενη, αλλά και (β) για την (μισθολογική) εξέλιξη εντός μιας βαθμίδας.

Μέτρο 3: Οι όποιες κατατάξεις/βαθμολογίες Τμημάτων να οδηγήσουν σε χρηματοδότηση στη βάση της αρχής *leximin* (Roemer, 1989). Δηλαδή, οι επί πλέον πόροι που έχει να διαθέσει το Υπουργείο για την αναβάθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης να κατανέμονται σε Τμήματα που επιτυγχάνουν βαθμό άνω του μέσου όρου όσον αφορά την αποτελεσματική χρήση των υπαρχόντων πόρων. Για αυτά τα Τμήματα μόνο (τα οποία επιτυγχάνουν βαθμό άνω του μέσου όρου όσον αφορά την αποτελεσματική χρήση των υπαρχόντων πόρων) οι επί πλέον πόροι πηγαινούν στο Τμήμα με τον χαμηλότερο συνολικό βαθμό (στην κατάταξη που προκύπτει από την αξιολόγηση) με σκοπό να βελτιώσει την βαθμολογία του στο επίπεδο του Τμήματος με τον δεύτερο χαμηλότερο βαθμό και, κατόπιν, αν ο προϋπολογισμός δεν έχει εξαντληθεί, να κατανέμει πόρους σε αυτά τα δύο Τμήματα έως ότου να φτάσουν τον βαθμό του Τμήματος με τον τρίτο χαμηλότερο βαθμό, και ούτω καθεξής, μέχρι να εξαντληθεί ο προϋπολογισμός. (Βλέπε το σχετικό παράρτημα για την αξιωματική θεμελίωση αυτού του μέτρου.)

Τα τρία αυτά μέτρα αποσυνδέουν την αξιολόγηση από την καταστροφική δυναμική της ημι-αγοράς (όπως αυτή περιγράφηκε παραπάνω) ενώ της επιτρέπουν να σηματοδοτεί τις ανάγκες για βελτιώσεις και να δίνει κίνητρα για την ορθολογική χρήση των διαθέσιμων δημόσιων πόρων. Το *Μέτρο 1* εξασφαλίζει ότι οι αξιολόγηση θα είναι επίπονη και όχι μηχανιστική. Το *Μέτρο 2* δίνει κίνητρα στα μέλη ΔΕΠ να υπερβάλουν εαυτούς στην έρευνα, στην διδασκαλία και στην διοίκηση. Τέλος, το *Μέτρο 3*, αντιστρέφοντας τη λογική της ενίσχυσης των ήδη «επιτυχημένων» Τμημάτων, οδηγεί στην δημιουργία μιας πραγματικής ακαδημαϊκής κοινότητας της οποίας μέλη είναι όλες και όλοι οι έλληνες πανεπιστημιακοί.

Ένα τέτοιο σύστημα αξιολόγησης, το οποίο λαμβάνει σοβαρά υπ' όψη του δεκαετίες συζητήσεων στο πλαίσιο της Πολιτικής Οικονομίας, μπορεί να αντισταθεί στην εισαγόμενη τάση να αξιολογούμε μετρώντας μόνο αυτό που ποσοτικοποιείται και απαξιώνοντας την δύσκολη γνώση, την κριτική διάθεση και όλες εκείνες τις μικρές και μεγάλες εκφάνσεις της πνευματικής δημιουργίας που χαρακτηρίζουν το πραγματικό πανεπιστήμιο.

Υπό αυτό το πρίσμα, όποιος πολιτικός επιμένει σε σύστημα αξιολόγησης το οποίο καλλιεργεί την ημι-αγορά στα πανεπιστήμια, και το οποίο αποφεύγει τα τρία μέτρα που προτείνονται εδώ, θα πρέπει να ξέρει ότι έρχεται σε σκληρή αντίθεση με την λογική της πολιτικής οικονομίας που οικοδόμησαν τόσο στοχαστές νεοφιλελεύθεροι (όπως ο Hayek) όσο και σοσιαλιστές (όπως ο Lange). Κάτι τέτοιο προϋποθέτει, εκ μέρους της πολιτικής ηγεσίας του υπουργείου παιδείας, είτε ιδιοφυείς νέες ιδέες περί αξίας και του μέτρου αυτής, είτε απίστευτο κυνισμό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Η ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΑ LEXIMIN

Πώς θα πρέπει να καταναίμει το υπουργείο τους επί πλέον πόρους που του διατίθενται; Το ζήτημα αυτό είναι ιδιαίτερα περίπλοκο, επειδή τα διάφορα Τμήματα (ίσως και τα διαφορετικά μέλη ΔΕΠ) αξιολογούν διαφορετικά το ένα τις αρετές του άλλου. Επομένως, φαίνεται απίθανο να υπάρξει συμφωνία σε όλη την πανεπιστημιακή κοινότητα σε ένα συγκεκριμένο κανόνα κατανομής των κονδυλίων. Παρά ταύτα, μπορούμε να προσεγγίσουμε το πρόβλημα εξετάζοντας τους ακόλουθους

περιορισμούς (αξιώματα), τους οποίους αν τους εφαρμόσουμε, μπορούν να οδηγήσουν σε συμφωνία. Το ζητούμενο εδώ είναι ένας «κανόνας» ο οποίος θα κατανέμει με τρόπο γενικά αποδεκτό τα κονδύλια που θέλει να διαθέσει η πολιτεία στην αναβάθμιση της ανώτατης παιδείας. Έστω ότι συμφωνούμε όλοι πως ο «κανόνας» αυτός θα πρέπει να διέπεται από τα εξής χαρακτηριστικά:

- (1) να είναι *αποδοτικός* (κατά Pareto), με την έννοια ότι δεν θα πρέπει να υπάρχει τρόπος ανακατανομής των πόρων που να αυξάνει τη βαθμολογία ενός Τμήματος χωρίς να μειώνει την βαθμολογία άλλου Τμήματος.
- (2) να είναι *δίκαιος*, με την έννοια (α) της *μονοτονίας* (ώστε μια αύξηση στους πόρους που διαθέτει το υπουργείο να μην οδηγεί σε χαμηλότερες επιδόσεις οποιουδήποτε Τμήματος) και (β) της *συμμετρίας* (ώστε οι διαθέσιμοι πόροι, για τα Τμήματα που έχουν ταυτόσημους πόρους και τεχνολογίες μετατροπής των πόρων σε βαθμούς, να κατανέμονται ανάλογα με τον αριθμό μελών ΔΕΠ και φοιτητών).
- (3) να είναι *ουδέτερος*, με την έννοια ότι λειτουργεί μόνο με πληροφορίες οι οποίες έχουν σχέση με την βαθμολογία των Τμημάτων.
- (4) Ας υποθέσουμε ότι το Υπουργείο έχει στη διάθεσή του για να κατανείμει μόνο δύο είδη πόρων: x και y (π.χ. ερευνητικά κονδύλια και θέσεις ΔΕΠ). Ο κανόνας θα πρέπει να είναι *συνεπής*, με την έννοια ότι αν ο κανόνας προσδιορίζει συγκεκριμένα μια κατανομή $[x^z, y^z]$, τότε όταν πρέπει να αποφασίσουμε πόση ποσότητα του x θα κατανεμηθεί σε Τμήματα στα οποία έχει κατανεμηθεί μια ποσότητα του πόρου y , που εκφράζεται ως y^z , ο κανόνας θα πρέπει να επιλέξει την ποσότητα x^z . (Αυτό σημαίνει ότι το Υπουργείο, έχοντας αποφασίσει πώς θα κατανείμει τους πόρους, μπορεί να τους κατανείμει σε Τμήματα αμέσως μόλις του διατεθούν πόροι και δεν θα χρειαστεί ποτέ να αναθεωρήσει το σχέδιό του εφόσον δεν έχουν αλλάξει τα δεδομένα).
- (5) να είναι εφαρμόσιμος σε *έγρος*, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε πολλές, πιθανές καταστάσεις ανεξάρτητα από τα διαθέσιμα κονδύλια ή τον συγκεκριμένο πίνακα κατάταξης των Τμημάτων.

Εφόσον συμφωνήσουμε ότι ο κανόνας που χρησιμοποιεί το Υπουργείο για να κατανείμει τους πόρους θα πρέπει να ικανοποιεί τις πέντε συνθήκες παραπάνω, το θέμα έχει λήξει. Κι αυτό γιατί μπορεί να αποδειχθεί ως μαθηματικό θεώρημα ότι *μόνο ένας κανόνας* ικανοποιεί *και* τις πέντε συνθήκες: Ο κανόνας leximin που προτείνω εδώ ως συνδυασμό των *Μέτρων 2&3*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρουφάκης, Γ. (2001). 'Η Υποχώρηση των Ιδεών: Συμπεράσματα από την Βρετανική και Αυστραλιανή Εμπειρία με την Αξιολόγηση των Πανεπιστημίων', Ν. Πετραλιάς (επιμέλεια), *Ιδεολογικά Ρεύματα στην Σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα

Roemer, J. (1989). 'Distributing health: the allocation of resources by an international agency'. WIDER Papers 71